

Daszkiewicz-Kuthan, Maria

Z prac nad historią polskiej techniki filmowej

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 1/1, 210-214

1956

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nie zagadnień wiążących sprawę transportu z całokształtem gospodarki były przedmiotem wypowiedzi prof. Minchejmera i prof. Małka. Zdaniem obu wymienionych referat mgra Groniowskiego nie dotyka tych zagadnień, istnieje więc w przedstawionym planie badań niebezpieczeństwo zacieśnienia problematyki.

Wypowiedzi te potwierdzają wątpliwą wartość „branżowych“ opracowań syntetycznych bez rozszerzenia pola obserwacji, jak również bez oparcia wniosków i konkluzji końcowych na materiale porównawczym, pozwalającym na wychwycenie ogólniejszych prawidłowości. Prawidłowości właściwych nie tylko tej lub innej dziedziny techniki lub wiedzy, ale wspólnych w danym okresie czasu i danych warunkach politycznego bytu. Specyfika „branżowa“ wyników badań historycznych w tym lub innym zakresie wskaże natomiast odchylenia (często bardzo wyraźne) od wspomnianych ogólnych prawidłowości. Wykrycie i analiza tych specyficznych cech rozwoju stanowić będzie chyba najdalej posunięty etap opracowań historycznych węższych dziedzin nauki i techniki.

Większość uczestników zebrania biorących udział w dyskusji jak też i przewodniczący w słowie końcowym zgodni byli w poglądzie, że jeśli nawet proponowany wstępnie przez mgra Groniowskiego plan pracy nie stanowi dostatecznej podstawy do uporządkowania prac, to w każdym razie jest bogatym wykazem wskazującym, jakie materiały historyczne należy zgromadzić i zabezpieczyć oraz jakie wiadomości od żyjących pionierów naszej motoryzacji należy zebrać, aby dalsze opracowania mogły dać najbardziej wartościowe, bo źródłowo udokumentowane wyniki.

Wydaje się, że dzieje motoryzacji w Polsce w okresie międzywojennym, tak bardzo typowe dla wielu innych pokrewnych dziedzin techniki, staną się przedmiotem szczególnego zainteresowania przyszłych współpracowników i korespondentów zespołu.

Nie umniejsza to troski o zabezpieczenie i ujawnienie reliktyw, jak również zebranie informacji z okresu przed pierwszej wojny światowej odnośnie do zaczątków motoryzacji w Polsce.

Ważne byłoby również ustalenie, czy spośród Polaków pozostających w tym czasie i później (okres I wojny światowej) poza granicami kraju nie ma ludzi, którzy dali szczególnie czynny wkład w dziedzinie budowy samochodów.

Jerzy Bukowski

Z PRAC NAD HISTORIĄ POLSKIEJ TECHNIKI FILMOWEJ

Dzieje polskiej techniki filmowej stały się w roku 1955 przedmiotem systematycznych badań, podjętych w ramach prac Sekcji Historii Techniki i Nauk Technicznych Komitetu Historii Nauki PAN.

Do prowadzenia tych badań utworzył się Zespół, którego inauguracyjne zebranie odbyło się w dniu 8 czerwca 1955. Przewodniczącym Zespołu jest prof. Wł. Jewsiewicki. Zespół składa się z sześciu członków, którzy podzielili między siebie przedmiot badań, jak następuje:

Dział I — Prehistoria filmu polskiego — opracowywany będzie pod kierunkiem dyr. mgra Wł. Banaszkiwicza.

Dział II — Techniki specjalne filmu naukowo-oświatowego i animacyjnego — pod kierunkiem prof. dra Bolesława Lewickiego i reż. Karola Marczaka,

Dział III — Film dźwiękowy — pod kierunkiem prorektora PWSF, mgra inż. Romana Wajdowicza,

Dział IV — Film kolorowy — opracuje ob. Lew Polakow,

Dział V — Technika zdjęciowa — opracuje reż. Maciej Sieński,

Dział VI — Konstrukcja aparatów — opracuje mgr inż. Henryk Stanek. Historia polskiej techniki filmowej dotyczy niewielu stosunkowo lat i w zestawieniu z innymi dziedzinami historii techniki posiada ograniczony ilościowo materiał do przebadania. Z tych to względów zespół naukowy filmowców był w stanie zaplanować sobie dość krótki termin na dokonanie podsumowania swych prac, które zawrze się w monografii *Historia polskiej techniki filmowej*. Za termin ten przyjęto orientacyjnie koniec r. 1957.

Działania badaczy dziejów techniki filmu polskiego cechuje tedy możliwość dość szybkiego uporania się ze ściśle roboczą częścią swego zadania, tj. zebraniem i selekcją materiałów archiwalnych i rzeczowych, wyszukaniem informatorów itp. I właśnie dlatego sprawy metodologiczne, przybierające na ważności na etapie bardziej szczegółowych i wyraźnie określonych prac badawczych, wymagają w tym wypadku szybkiego i jasnego skonkretyzowania.

Na zebraniu w dn. 8 czerwca dyskutowany był program działań Zespołu, zreferowany przez prof. Jewsiewickiego i formujący również niektóre założenia metodologiczne. Wiele z tych założeń może być zastosowane i do innych kierunków prac nad historią techniki i dlatego powinny one stać się przedmiotem dyskusji również w innych zespołach badawczych.

Założenia te w ujęciu referatu prof. Jewsiewickiego brzmią następująco:

1) zasada ścisłego powiązania historii techniki z historią przemian społecznych, z prawami ekonomicznymi i historycznymi rozwoju społeczeństwa;

2) zasada powiązania historii techniki z ogólnym stanem techniki na konkretnych etapach i okresach historycznych, co pozwoli na ukazanie technicznej istoty tego lub innego wynalazku lub odkrycia;

3) zasada wszechstronnego opracowania historii wynalazku i zapoznania się z sylwetką odkrywcy przed dokonaniem technicznej analizy wynalazku;

4) zasada wydobycia na jaw technicznych zalet wynalazku, które stawiają go wyżej od analogicznych wynalazków, dokonanych uprzednio lub jemu współczesnych;

5) zasada wyrażania poglądu technicznego odnośnie do konkretnego wynalazku lub odkrycia w aspekcie wykorzystania go dzisiaj po ewentualnej modernizacji;

6) zasada podkreślenia roli narodów słowiańskich w dziedzinie osiągnięć technicznych w dziedzinie kinematografii, a szczególnie roli polskich uczonych i techników;

7) konieczność demaskowania fałszerstw lub ignorancji historiografii burżuazyjnej, zachodnio-europejskiej i amerykańskiej, w stosunku do polskiego dorobku technicznego w kinematografii;

8) zasada partyjności w nauce, tj. osobistego, politycznego stosunku badacza do analizowanych zagadnień i problemów wynalazków i odkryć po zapoznaniu się z historią wynalazku i wynalazcy;

9) dążność do wykrycia w historii techniki filmowej ostrej walki między przestarzałymi i postępowymi metodami i kierunkami technicznymi oraz do ustalenia prawidłowości tej walki w ścisłym powiązaniu z warunkami społeczno-ekonomicznymi danego etapu historycznego;

10) zasada naświetlania związków pomiędzy rozwojem nauki i techniki z uwagi na to, że postęp naukowy jest podstawą rozwoju techniki, jak i postęp techniki jest podstawowym czynnikiem rozwoju nauki;

11) zasada wzajemnego oddziaływania w kinematografii form technicznych na formy artystyczne i odwrotnie.

W myśl przedstawionego na zebraniu programu zadania badawcze Zespołu mają zasadniczo dotyczyć okresu od roku 1894 (tj. daty skonstruowania pierwszego polskiego aparatu kinematograficznego „pleograf”) do r. 1954, z uwzględnieniem jednak „prehistorii” filmu polskiego, czyli dziejów konstrukcji przyrządów z dziedziny złudzeń optycznych, które znane były w Polsce i rozwijane niezależnie od zagranicy. Zespół przestrzegać będzie ścisłej współpracy między należącymi doń historykami a filmowcami, przy czym do obowiązków historyków zalicza się:

1) dokonanie właściwej periodyzacji dziejów polskiej techniki filmowej z uwagi na specyficzne dla rozwoju techniki prawidłowości. Periodyzacja dziejów polskiej techniki filmowej musi być przeanalizowana w związku i zestawieniu z powszechną historią techniki kinematograficznej, która dotychczas nie została opracowana. Stwarza to dodatkową trudność, tym bardziej że brak jest dotychczas również periodyzacji dziejów powszechnej historii kinematografii;

2) omówienia źródeł po ich krytycznym opracowaniu;

3) opracowanie ogólnego zarysu historii polskich wynalazków z podziałem na odpowiednie grupy;

4) dokonanie źródłowej kwerendy materiałów i odpowiednich z nich wyciągów;

5) dokonanie wstępnych wywiadów naukowych.

Zakres działań techników określony został następująco:

1) zbadanie stanu rozwoju danej dziedziny techniki i nauk uzupełniających na konkretnym etapie historycznym w stosunku do badanego polskiego wynalazku;

2) opracowanie konkretnego polskiego wynalazku z podkreśleniem jego cech oryginalnych i umieszczeniem go na tle rozwoju danej gałęzi nauki i techniki w skali ogólnoswiatowej i krajowej (np. pozycja filmu kolorowego systemem optycznym Draca z r. 1905 w stosunku do ogólnego rozwoju tego filmu w tym czasie);

3) zbadanie możliwości użytkowej wynalazku, jego wartości produkcyjnej i ewentualnego zasięgu;

4) zbadanie możliwości perspektywicznej wynalazku, ewentualnego wykorzystania pomysłu i sukcesywnego zastosowania niektórych elementów lub szczegółów przy innych wynalazkach;

5) spojrzenie na wynalazek od strony możliwości jego zastosowania w produkcji dzisiejszej po ewentualnej modernizacji.

Periodyzacja badanego okresu w ogólnych zarysach pomyślana została przez referenta następująco:

- Okres wstępny — obejmujący „prehistorię“ filmu
- Okres I — obejmujący lata 1894 — 1918
- Okres II — obejmujący lata 1918 — 1939
- Okres III — obejmujący lata 1944 — 1954

Cykl prac badawczych rozpoczynają historycy, których obowiązkiem jest przygotowanie w zasadzie wszystkich materiałów historycznych, z wyjątkiem dziedziny ściśle technicznej. Historycy zakończą również prace Zespołu, opracowując redakcyjnie całość zebranego materiału.

Treść odczytanego projektu prac pobudziła zebranych do ożywionej dyskusji. Przewodniczący Sekcji Historii Techniki i Nauk Technicznych prof. Eugeniusz Olszewski w związku z zagadnieniem periodyzacji zwrócił uwagę na wzajemne stosunki i zależności pomiędzy periodyzacją wewnętrznego rozwoju danej dziedziny techniki a ogólną periodyzacją ustrojową. Punktami przełomowymi owej periodyzacji „wewnętrznej“ są zjawiska, które przedstawiają technikę na nowe tory. Prof. Olszewski wyraził także wątpliwość co do zasadności przyjęcia r. 1918 za granicę dwu okresów w dziejach techniki filmu polskiego, gdyż data ta nie wiąże się z istotną zmianą warunków gospodarczych i ustrojowych, jak również nie wnosi nic nowego w zakresie ściśle technicznym.

Mgr Stanek zaproponował, aby za moment przejściowy między okresem pierwszym a drugim przyjąć rok 1929, czyli wprowadzenie filmu dźwiękowego. Wniosek ten nie został jednak przyjęty wobec znacznej rozbieżności w czasie między datą wynalezienia a rozpowszechnienia filmu dźwiękowego.

Prof. Bolesław Lewicki zakwestionował także przyjęcie roku 1894 za datę początków kinematografii polskiej, gdyż jeszcze przed tym czasem istniał u nas film naukowy.

W toku dyskusji zdecydowano także nie pomijać w badaniach okresu lat 1939—44, gdyż i wówczas — zarówno na terenie Związku Radzieckiego, jak i innych krajów — filmowcy polscy kontynuowali swe prace. Postanowiono też nie ograniczać badań do roku 1954, lecz uwzględnić wszystkie istotne osiągnięcia, jakie po tej dacie nastąpiły i nastąpią, póki na uwzględnianie takie pozwolą postępujące nad monografią prace redakcyjne.

Istotnym zagadnieniem stała się konieczność ustalenia, w jakich wypadkach podjęte mogą być szczegółowe prace laboratoryjne i techniczne, polegające np. na odtworzeniu prototypu jakiegoś aparatu lub sprawdzeniu jego działania. W sprawie tej zdecydowano, iż zlecenia takie ze względu na związane z tym koszty dotyczyć mogą tylko wyjątkowych wypadków, kiedy badania doświadczalne zawierają szanse praktycznego wykorzystania ich wyników już w chwili obecnej.

Osobnym punktem dyskusji stała się sprawa zakresu tematycznego II działu monografii: *Techniki specjalne filmu naukowo-oświatowego i animacyjnego*. Większość zebranych wypowiedziała się przeciwko projektowi łączenia tych zagadnień i wspólnego rozpatrywania ich technik zdjęciowych.

Rozważano także zakres badań nad historią filmu naukowego, podkreślając wzajemne oddziaływanie prac naukowych na rozwój filmu oraz możliwości zawartych w filmie — na rozwój różnych gałęzi nauki. Częstość już zdarzało się, iż potrzeby naukowe stawały się bodźcem do doskonalenia metod filmowych. Być może, że okaże się słuszne wydzielić to ważne zagadnienie do osobnego opracowania. Sprawa ta zostanie ostatecznie ustalona po możliwie dokładnym zgromadzeniu materiałów źródłowych, przy czym należy zwrócić uwagę na problem filmu jako jednej z technik naukowo-badawczych.

W czasie posiedzenia stwierdzono także, iż rozdzielenie między członków Zespołu poszczególnych działów monografii *Historia polskiej techniki filmowej* nie oznacza ich autorstwa w zakresie całości materiału tam zawartego, lecz określa jedynie ich odpowiedzialność za treść konkretnego działu, w którego opracowaniu współdziałać mogą różne osoby.

W najbliższych miesiącach zostanie zorganizowane osobne zebranie, przeznaczone na omówienie zagadnień, które winny wejść do działów technik zdjęciowych. Przy tej okazji ustalili się również, do czego zostanie zaliczona technika zdjęciowa filmów animacyjnych, a nadmienić należy, iż w trakcie dyskusji zgłoszono także propozycję stworzenia osobnego działu dla filmu animacyjnego i tricków. Na posiedzenie to zaproszone zostanie obok członków Zespołu większe grono specjalistów. Specjalne posiedzenie zostanie także zwołane celem wyczerpującego omówienia spraw periodyzacji.

Zestawiony powyżej pobieżny przegląd problematyki, wyłonionej przy badaniach nad historią polskiej techniki filmowej, ukazuje przykładowo tok konkretnej pracy, która stoi przed wszystkimi historykami techniki. Rzecz jasna, że doświadczenia zespołów bardziej zaawansowanych w pracy powinny być wykorzystane przez inne grupy badawcze i dlatego sprawą tak ważną jest stałe przekazywanie wyników roboczych narad i dyskusji do wiadomości ogólnej.

M. D.-K.

PRACE BADAWCZE NAD HISTORIĄ GÓRNICTWA I HUTNICTWA TATRZAŃSKIEGO

Z początkiem roku 1955 Sekcja Historii Techniki i Nauk Technicznych Komitetu Historii Nauki podjęła inicjatywę skoordynowania i zaktywizowania prac badawczych nad historią górnictwa i hutnictwa tatrzańskiego.

Dwie te gałęzie przemysłu — obecnie całkowicie na Podhalu zaniechane — kilkakrotnie przeżywały na tym terenie okresy rozwoju. W wiekach szesnastym i osiemnastym dobywano tu i wytapiano metale kolorowe, a w wieku dziewiętnastym w wielu miejscach kopano rudę żelazną, która stanowiła podstawę surowcową zakładów hutniczych w Kuźnicach i w Dolinie Kościeliskiej. O ile przy tym produkcja metali kolorowych nie osiągnęła nigdy znaczniejszych rozmiarów, to huta kuźnicka stanowiła przez czas pewien największy tego rodzaju zakład przemysłowy na terenie ówczesnej Galicji.

Badania nad górnictwem i hutnictwem tatrzańskim mogą z jednej strony rzucić interesujący snop światła na ogólny poziom techniki polskiej w wiekach XVI—XIX, z drugiej zaś — przyczynić się do wyjaśnienia rozwoju osad-